

DE KUNST VAN HET VERZEKEREN

VERZEKERING MOTORRIJTUIGEN

VAN DER KERCKHOVE B Co

De Noordstar en Boerhaave: verzekeringsmaatschappij tegelertijd onder toezichtnummer 088.

AG A 1/183

De uitstekende bescherming tegen alle gevaren op de weg.

De Noordstar en Boerhaave biedt u een volledig pakket oplossingen tegen de gevaren op de weg. Bij de Autoverzekering Burgerlijke Aansprakelijkheid betaalt u voor een wagen uit de middenklasse de laagste premie van de markt. Rekening houdend met de B.A.-Plus wordt dit verschil nog groter, zonder dat u ook maar iets minder beveiligd bent. In de Omnium-Verzekering hebt u de keuze uit de formules: „aangenomen waarde” of „niet-aangenomen waarde”. De Familiale Verkeerspolis verzekert u in alle omstandigheden op de weg. Ook de bestuur-

Een artistieke blik op een alledaagse situatie: een fragment uit het schilderij „Een van de nog duizende dorpsstraten in Vlaanderen en elders” van Roger Raueel.

Door het verband te leggen tussen de artistieke weergave van een dagelijks tafereel en de waarheidsgetrouwe fotografische uitdrukking ervan, bevestigt De Noordstar en Boerhaave haar dubbele roeping op daadwerkelijke bescherming en cultureel engagement. De culturele taak wordt beïchaamd in het Noordstar fonds. De Noordstar en Boerhaave verstaat de kunst van het verzekeren.

Familiale Verkeerspolis het eerste jaar gratis.

Vraag inlichtingen bij uw verzekeringsbemiddelaar of bel naar De Noordstar en Boerhaave. Groot-Brittanniëlaan 125 - 9000 Gent. Tel. 091/35.37.11

der, die in tegenstelling tot de B.A.-Plus wel gedekt is.

Extra-voordeel:

Alle personen die reeds een Burgerlijke Aansprakelijkheidspolis bij de Noordstar en Boerhaave afgesloten hebben, alle jonggehuwden en de leden van de Vlaamse Culturele Verenigingen: De Bond van Grote en Jonge Gezinnen, VTB-VAB, Davidsfonds, Vermeylenfonds, Willemsfonds, VOS, ANZ, Sporta, VVB, krijgen de

DE NOORDSTAR EN BOERHAAVE N.V.
De eerste Vlaamse Verzekeringsmaatschappij.

KARL GUNNAR MYRDAL (1898-1987)

Van theoretisch tot institutioneel econoom

Johan PAUWELS

Johan Pauwels is licentiaat in de economische wetenschappen, algemeen economische richting (RUG, 1982). Hij is als assistent economie verbonden aan de UFSIA.

Inleiding

Op 17 mei 1987 overleed in Stockholm Gunnar Myrdal, Nobelprijswinnaar voor economie 1974 en wellicht de bekendste Zweedse econoom. Kranteberichten naar aanleiding van zijn overlijden noemden hem «an economist with ideals» (The Times), een «geëngageerd econoom en geleerde» (De Volkskrant), «l'économiste des pauvres» (Le Monde), en «een van de laatste economen met een totale visie» (De Standaard) (1). Door sommige van zijn vakgenoten werd Myrdal echter veeleer als socioloog bestempeld, doch zelf stond hij erop dat men hem als econoom bleef beschouwen [AS, 14-15] (2).

(1) Alle van 19.5.87.

(2) Bronverwijzingen gebeuren tussen rechte haakjes in de tekst. Vermeld worden: auteursnaam, publicatiejaar en (eventueel) bladzijde(n). Myrdal wordt daarbij tot M afgekort. De werken van Myrdal waarnaar het vaakst verwezen wordt zijn echter aangeduid als AmD = «An American dilemma. The Negro problem and modern democracy» (1944), AsD = «Asian drama. An inquiry into the poverty of nations» (1968) en AS = «Against the stream. Critical essays on economics» (1973). Volledige gegevens over al deze bronnen zijn in de literatuurlijst opgenomen.

Aan de hand van een algemeen overzicht van zijn werk poogt dit artikel aan te duiden hoe Myrdal dat econoom zijn opvatte. Eerst worden daartoe zijn leven en werk beknopt geschetst. Daarna wordt op enkele thema's uit dat werk wat nader ingegaan.

Leven en werk van Karl Gunnar Myrdal (3)

Karl Gunnar Myrdal werd geboren op 6 december 1898 te Gustafs in Zweden. Als student ging zijn belangstelling aanvankelijk vooral uit naar natuurwetenschappen, doch aan de Universiteit van Stockholm vatte hij studies in de rechten aan met de bedoeling inzicht te verwerven in het functioneren van de menselijke samenleving. Spoedig raakte hij er echter van overtuigd dat daartoe andere kennis vereist was en hij schakelde over naar economie. Zo werd hij onder meer student bij Knut Wicksell, Gustav Cassel en Eli Heckscher. In 1927 behaalde hij een doctorstitel in de economie op het proefschrift «*Prisbildningsproblemet och föränderligheten*», over prijsvorming en economische fluctuaties. Een aantal ideeën daaruit, onder andere de introductie van verwachtingen bij de prijsanalyse, werden nadien opnieuw gebruikt in «*Monetary equilibrium*», waarvan de oorspronkelijke uitgave in 1931 in het Zweeds verscheen. Gezien binnen Myrdals evolutie als econoom is «*Monetary equilibrium*» te beschouwen als het voornaamste werk uit zijn theoretische fase. Zijn aandacht was echter ook in deze periode reeds gericht op methodologische vraagstukken. Zo was het probleem van de waardegeladenheid van wat op het eerste gezicht objectieve wetenschap lijkt, reeds aanwezig in «*The political element in the development of economic theory*» dat in het Zweeds verscheen in 1930. Dit thema zou in zijn verdere werk steeds centraal blijven staan. Ook ging hij nadien beklemtonen dat in economische analyses rekening moet gehouden worden met zogenaamde «niet-economische» factoren; met name moet het institutionele kader waarbinnen het economisch gebeuren plaatsvindt uitdrukkelijk ter sprake worden gebracht.

In 1929-1930 bezocht Myrdal als «Rockefeller fellow» de Verenigde Staten. Tijdens dit verblijf maakte hij kennis met armoede en onrechtvaardigheid. Hierdoor werd zijn politieke belangstelling zodanig aangescherpt, dat hij, eenmaal terug in Zweden, tijdens de jaren dertig zijn

academische loopbaan ging combineren met een actieve politieke betrokkenheid. In 1931-1932 was hij buitengewoon hoogleraar in Genève en vanaf 1933 volgde hij Gustav Cassel op aan de Universiteit van Stockholm, waar hij tot 1939 de Lars Hierta leerstoel bekleedde. Tegelijk raakte hij als regeringsadviseur voor economische en sociale zaken betrokken bij de opbouw van de Zweedse welvaartsstaat. Bovendien was hij van 1934 tot 1936 sociaal-democratisch senator, een functie die hij ook van 1942 tot 1946 zou vervullen. Zo veranderde Myrdal geleidelijk van theoretisch tot politiek econoom.

Op uitnodiging van de «Carnegie Corporation» bestudeerde Myrdal in de periode 1938-1943 het rassenprobleem in de Verenigde Staten. Daaruit resulteerde in 1944 de publikatie van «*An American dilemma. The Negro problem and modern democracy*». In 1944 werd hij tevens voorzitter van de Zweedse naoorlogse economische planningscommissie en van 1945 tot 1947 was hij Minister van Handel in de Zweedse regering. Nadien was hij gedurende tien jaar uitvoerend secretaris van de Economische Commissie voor Europa van de Verenigde Naties (1947-1957).

Inmiddels waren ook de problemen van de derde wereld in Myrdals belangstelling gekomen. Hij publiceerde daarover onder andere «*An international economy. Problems and prospects*» (1956) en «*Economic theory and under-developed regions*» (1957). Nog eens tien jaar studie van de ontwikkelingsproblematiek, toegespit op Zuid-Azië, in het bijzonder op Indië, leidden in 1968 tot het verschijnen van «*Asian drama. An inquiry into the poverty of nations*». De daarin besloten beleidlijnen werden in 1970 voor een ruimer publiek uiteengezet in «*The challenge of world poverty. A world anti-poverty programme in outline*».

Ondertussen was hij van 1961 tot zijn emeritaat in 1965 ook professor in de internationale economie aan de Universiteit van Stockholm.

Myrdal ontving in de loop van zijn carrière tal van academische onderscheidingen, onder meer van Harvard University. In 1974 werd hem, samen met Friedrich von Hayek, de Nobelprijs voor economie toegekend.

Sinds 1924 was Gunnar Myrdal gehuwd met Alva Reimer (1902-1986). Zij kreeg onder andere bekendheid door haar studies over vrouwenemancipatie en later door haar strijd voor ontwapening, waarvoor ze in 1982 de Nobelprijs voor de vrede kreeg.

Ongetwijfeld hebben Gunnar en Alva Myrdal elkaars werk grondig beïnvloed. Niet alleen waren beiden politiek actief, ook schreven ze een aantal boeken samen. Maar hoe ver die invloed precies ging – voor zover zo iets al vast te stellen is – zal zeker nooit blijken uit de memoires van

(3) Gebaseerd op de vermelde werken van Myrdal, alsook op Blaug 1985, 179-181; Blaug 1986, 626-627; Streeten 1979 en Who's who in the world, 739.

Gunnar Myrdal, die reeds in 1973 verklaarde dat hij die als zodanig nooit zou schrijven. Hij stelde toen immers: «When I look back over my life, I am more interested in the problems I as a student have been struggling with than in situations I have been in and people I have met» [AS, v-vi]. Hij voegde daar echter onmiddellijk aan toe dat het boek waarin hij dit schreef, «*Against the stream. Critical essays on economics*», als een substituuut voor deze memoires te beschouwen is ⁽⁴⁾. De opstellen die Myrdal erin bundelde vormen een soort intellectuele autobiografie. Ze bieden een overzicht van een aantal thema's uit zijn vroeger werk, waarnaar voortdurend verwezen wordt. Daardoor zijn ze als kennismaking met Myrdals geschriften zeer geschikt (al klinken ze hier en daar wat oppervlakkig en al komen er talrijke herhalingen in voor). Enkele van de problemen die Myrdal bestudeerde worden hierna wat nader belicht.

Myrdal en het Zweedse economisch denken

Toen Gunnar Myrdal als hoogleraar Gustav Cassel had opgevolgd, behoorde hij samen met Erik Lindahl, Erik Lundberg en Bertil Ohlin, tot de zogenaamde School van Stockholm. Deze Zweedse economen werkten een evenwichtstheorie uit die voortbouwde op het werk van Knut Wicksell, die met zijn theorie als een voorloper van Keynes mag beschouwd worden [Vandewalle 1976, 254 en 171-175]. Met hun theorie poogden ze een rationele ondersteuning te bieden voor de economische politiek van de Zweedse regering tijdens de crisis van de jaren dertig. Zo gaf bijvoorbeeld Myrdal, in een bijlage bij de begroting van 1933, reeds een theoretische rechtvaardiging voor het voeren van een expansief beleid [AS, 8]. Ongetwijfeld stond het Zweedse economisch denken wat anti-crisispolitiek betreft aan de spits toen, met theorieën die sterk leken op die van Keynes. Zo is G. Shackle – die het economisch denken tussen 1926 en 1939 bestudeerde en deze periode karakteriseerde als «the years of high theory» – van oordeel dat Myrdals «Monetary equilibrium» «would have served very well as the launching-pad for a theory of general output and employment, had the 'General theory' never been written» [Shackle 1967, 6]. In welke mate de School van Stockholm echter voor-

(4) Dergelijke autobiografische aantekeningen bevat ook het naschrift van «Value in social theory», een werk voor het overige bestaande uit eerder verschenen teksten van Myrdal die werden gebundeld en uitvoerig ingeleid door Paul Streeten [M 1958, 237-262]. Ook «Objectivity in social research» [M 1969] is van dezelfde aard als AS.

uitliep op Keynes' «General theory», blijft nochtans een betwiste zaak. In dat verband wees Don Patinkin op de contacten die Keynes had met de Zweedse economen voor het verschijnen van zijn «General theory». Patinkin besehouwt echter de theorie van de effectieve vraag – «as a theory which equilibrates aggregate demand with supply by means of automatic changes in the level of output» [Patinkin 1978, 139] – als de onderscheidende bijdrage van de «General theory». En hij stelt dat de Zweedse literatuur deze notie van evenwichttherstellende outputwijzigingen niet bevat. De Zweedse economen richtten hun aandacht immers in de eerste plaats op prijsbewegingen; output was voor hen slechts een afgeleide grootheid. De analytische vernieuwing die de «General theory» bracht was dus niet voordien aanwezig in het Zweedse economisch denken. Wel erkent Patinkin dat dit Zweedse denken Keynes' theorie aanzienlijk verduidelijkt heeft doordat het er de concepten «ex ante» en «ex post» aan toevoegde ⁽⁵⁾. Bertil Ohlin, die zelf tot de School van Stockholm behoorde, is het met dat laatste ten volle eens, doch hij verschilt van mening met Patinkin wat de invloed van de School van Stockholm op de totstandkoming van Keynes' «General theory» betreft [Ohlin 1978].

Myrdal, die in de periode 1925-1933 een economisch theoreticus was, wees onder meer in zijn doctoraatsverhandeling op het belang van verwachtingen voor de economische analyse. Dit werk uit 1927 was micro-economisch georiënteerd en werd enkel in het Zweeds gepubliceerd. Heel wat ideeën eruit nam hij echter over in zijn latere macro-economische geschriften, onder andere in «*Om penningteoretisk jämvikt*» dat in 1931 in het Zweedse «*Ekonomisk tidskrift*» verscheen, en later in het Duits (1933) en het Engels ⁽⁶⁾ (1939) werd vertaald. Myrdal maakte daarin het onderscheid tussen geplande en gerealiseerde investeringen en besparingen, en gebruikte als eerste de bijhorende termen «ex ante» en «ex post» ⁽⁷⁾. Interessant in dit verband waren volgens Lundberg,

(5) Zie daarover ook Patinkins «Anticipations of the General Theory? And other essays on Keynes» [Patinkin 1982].

(6) Het reeds hiervoor genoemde «Monetary equilibrium».

(7) Carl Hamilton wees er echter op dat zijn grootoom Malkolm B. Hamilton reeds in artikelen in 1905 en 1909 gepubliceerd, de rol van wijzigende verwachtingen benadrukte ter verklaring van conjunctuurbewegingen. De concepten «ex ante» en «ex post» werden wel voor het eerst door Myrdal gebruikt, namelijk in de Duitse vertaling van «Om penningteoretisk jämvikt» [Hamilton 1979].

vooral Myrdals «ideas and conceptions of the lines along which dynamic analysis should develop ..., and not how he actually constructed his models» [Lundberg 1974, 473]. De dynamische analyse zou trouwens spoedig in de standaard Keynesiaanse theorie opgenomen worden.

Inzake budgettaire politiek was Myrdal een van de eersten om een theoretisch kader voor de economische politiek uit te werken. Na de reeds genoemde begrotingsbijlage volgde onder andere de in 1934 verschenen meer systematische studie «*Finanspolitikens ekonomiska verkningar*», over de economische effecten van de budgettaire politiek [Lundberg 1974, 476-477].

Meer en meer ging Myrdal zich nadien verwijderen van de theoretische economie en ook van de School van Stockholm, die trouwens nooit een internationale doorbraak kende en nog tijdens de jaren dertig vroegtijdig aan haar einde kwam [Siven 1985].

Myrdal en de (Zweedse) welvaartsstraat

Dat in 1932 in Zweden een socialistische regering aan de macht kwam werd ten volle door Myrdal toegejuicht [AS, 8]. Dit opende immers de weg voor een lange reeks sociale hervormingen gericht op een grotere maatschappelijke gelijkheid. Deze hervormingen zouden tal van terreinen bestrijken, gaande van voedselvoorziening en sociale zekerheid in engere zin, tot huisvesting, gezondheids- en gehandicaptenzorg en onderwijs. Aanvankelijk werd door sommigen het behoud van de interne vrede als motivering voor deze hervormingen ingeroepen: men kon zich verzekeren tegen mogelijke opstanden van de armeren door hen een stukje van de groeiende welvaart te gunnen. Later werden de hervormingen volgens Myrdal enkel nog bepleit met een beroep op sociale rechtvaardigheid [AS, 173]. De westerse ontwikkelde landen die zo'n sociaal beleid voerden werden welvaartsstaten, gekenmerkt door een «tot stand gebrachte harmonie». Deze moet gecreëerd worden, dit in tegenstelling tot de vooraf gegeven natuurlijke belangenharmonie waarvan werd uitgegaan in het natuurwetsdenken en het utilitarisme [AS, 36].

Myrdal was steeds overtuigd van de noodzaak de vrije markteconomie bij te sturen. Hij bleek daarbij voorstander van een zorgvuldige planning. Dat betekent echter niet noodzakelijk socialisering van de produktiemiddelen, want, zo stelde Myrdal vast, wat in de meest vooruitstrevende welvaartsstaten aan de gang is, is een «vermaatschappelijking van de consumptie», niet van de produktiemiddelen [AS, 42]. In Myrdals visie

zijn er dus andere keuzemogelijkheden dan het kapitalistisch of het Sovjetmodel. Een stelsel van gedecentraliseerde besluitvorming, waarin planning met vrijheid gecombineerd wordt, is het best geschikt om de sociale doeleinden die Myrdal vooropstelde te realiseren [Streeten 1979, 572].

Reeds in het begin van de jaren dertig was Myrdal ervan overtuigd dat op meer gelijkheid gerichte sociale hervormingen ook economisch succesvol zouden zijn [AS, 9]. Daarmee ging hij in tegen de bij de meerderheid der economen heersende mening dat gelijkheid en economische groei niet konden samengaan. Bekijkt men nu de prestaties van de Zweedse economie tijdens de veertig jaar die volgden (en van de andere ontwikkelde westerse economieën in de naoorlogse periode tot het midden van de jaren zeventig), dan stelt men vast dat er een voordien ongekend groeiritme bereikt werd, ondanks of dank zij de sociale hervormingen die werden doorgevoerd⁽⁸⁾. Myrdal wijst daarnaast echter ook op andere factoren ter verklaring van deze opvallende groeiprestaties, onder meer op de politiek van volledige tewerkstelling, de vrijhandelspolitiek en de haast conflictloze arbeidsverhoudingen [AS, 43]. Dat de groei nadien stilviel schrijft Myrdal geenszins toe aan het gevoerde sociaal beleid. Wel wijst hij erop dat meer van alles willen, tegelijk meer private én meer collectieve en quasi collectieve goederen, tot inflatie leidt, en die begrenst dan weer de mogelijkheden voor verdere sociale hervormingen [AS, 37]. Daarom moet volgens Myrdal een land dat een situatie van stagflatie te boven wil komen en ook openbare voorzieningen wil «and, indeed, a rapid increase and improvement in them», bereid zijn «to scale down its demand for private consumption, particularly of a lot of industrial products that are less necessary in comparison with the public consumption demand» [AS, 31]. Myrdal, die dit schreef in 1973, achtte het wenselijk en noodzakelijk dat dit proces van «vermaatschappelijking van de consumptie» door sociale hervormingen verder zou gaan [AS, 14]. Vandaag heeft dit thema aan actualiteit niets ingeboet, doch nu lijken de waardeeringen eerder de andere richting uit te gaan. Wellicht was deze waardeverschuiving een van de oorzaken van Myrdals toegenomen pessimisme. Myrdal, die steeds geïnspireerd werd door het vooruitgangsideaal van de Verlichting, en in het bijzonder door het Franse en Engelse utopisch socialisme [AS, 227], geloofde immers sterk in maatschappelijke gelijkheid.

(8) Voor een interessant overzicht van «The rise and fall of the Swedish model» vanaf de jaren dertig, zie Lundberg 1985.

Maatschappelijke gelijkheid, een thema dat in de traditionele economische theorie volgens Myrdal vrijwel steeds op de achtergrond bleef [AS, 10], staat dan ook centraal in zijn werk. Het verschijnt niet alleen in zijn denken over de Zweedse welvaartsstaat, maar ook in zijn studie over het rassenvraagstuk in de Verenigde Staten en later eveneens in zijn bijdragen over de problemen van de ontwikkelingslanden. Van zijn eigen geboorteland breidde hij zijn denken over maatschappelijke gelijkheid dus eerst uit tot de Verenigde Staten en nadien tot de problematiek van de massa armen in de derde wereld. Daarmee verruimde hij de notie welvaartsstaat tot die van een «welfare world» [AS, 47] (9).

Dit alles belette hem overigens niet ook het beleid van de Zweedse sociaal-democratische partij te bekritisieren, hoewel hij zelf een overtuigend sociaal-democraat was. Zo publiceerde hij in 1982 nog «*Hur styrs landet?*», waarin hij de voortschrijdende bureaucratisering, de administratieve centralisatie en de overdreven fiscale druk in zijn geboorteland aankloeg [Le Monde 19.5.87].

Ook bekritiseerde Myrdal, reeds in het begin van de jaren zestig, het groeiend materialisme in de welvaartsstaten, vooral in Zweden en de Verenigde Staten [M 1963, viii]. Hij zag er een bedreiging in voor de kwaliteit van het leven. Aan produktie en consumptie dienden volgens Myrdal beperkingen te worden opgelegd, niet enkel omwille van de bescherming van het leefmilieu, maar ook met het oog op de ontwikkeling van de derde wereld [AS, 201]. Wel zag hij in dat een levensstijl niet zomaar te wijzigen is [AS, 223], al hoopte hij «that the youth now growing up in the developed countries will have other ideals than those now motivating our policies» [AS, 233].

(9) Dit thema wordt onder meer behandeld in «Beyond the welfare state. Economic planning and its international implications», gepubliceerd in 1960.

Myrdal en de verhoudingen tussen zwart en blank in Amerika

Eind van de jaren dertig, begin van de jaren veertig, bestudeerde Myrdal op verzoek van en gefinancierd door de «Carnegie Corporation» de rasserverhoudingen in de Verenigde Staten. Voor dit omvangrijke werk kon hij rekenen op de hulp van talrijke medewerkers. Het onderzoek leidde tot diverse deelstudies (10), maar het was uiteindelijk Myrdal die voor het eindrapport tekende: «*An American dilemma. The Negro problem and modern democracy*».

Reeds in de inleiding van deze later klassiek geworden studie, wees hij erop dat de problemen van de zwarte bevolking in de Verenigde Staten onlosmakelijk verbonden zijn met de hele Amerikaanse cultuur. «An American dilemma» moet dan ook niet zozeer gezien worden als een studie over de situatie van de negers, maar veeleer over de Amerikaanse cultuur als geheel, weliswaar vanuit het standpunt van de meest achtergestelde groep in die samenleving [AmD, liii]. Het onderzoek poogde samenhangen bloot te leggen en te interpreteren. De geleverde analyse was dan ook meer dan een pure beschrijving [AmD, lv]. En praktisch gezien was de bedoeling ervan een aanloop te zijn naar een rationeel beleid toe [AmD, lvi].

Voor Myrdal was het duidelijk dat de problemen tussen zwart en blank van dat ogenblik diepe wortels hadden in het verleden en zeer veelomvattend waren. Talloze aspecten ervan worden dan ook in het boek naar voren gebracht. De enorme ongelijkheid tussen de rassen was immers eenszins een louter economische kwestie. Evenzeer maakten politieke en sociale verhoudingen deel uit van het probleem. En bovendien oefenden al deze factoren een wederzijdse invloed uit op elkaar. Fundamenteel ging het volgens Myrdal echter om een moreel probleem: «the ever-raging conflict between, on the one hand, the valuations preserved on the general plane which we shall call the 'American Creed', where the American thinks, talks, and acts under the influence of high national and Christian precepts, and, on the other hand, the valuations on specific planes of individual and group living, where personal and local interests; economic, social, and sexual jealousies; considerations of community prestige and conformity; group prejudice against particular persons or types of people; and all sorts of miscellaneous wants, impulses, and habits dominate his outlook» [AmD, xlvii]. Daarin ligt dus het Amerikaanse dilemma: in de kloof tussen het gelijkheidsideaal dat behoort tot het «Amerikaanse Credo» en de dagelijkse praktijk van openlijke discriminatie van de zwarten.

(10) Zie AmD, xii-xiv.

Myrdal besloot zijn studie met een pleidooi voor gelijkberechtiging, een oproep om de kloof tussen geloof en daden te overbruggen. In wat Amerika's schandvlek was lagen immers ook kansen voor Amerika om de wereld tot voorbeeld te zijn door te laten zien dat «justice, equality and cooperation are possible between white and colored people» [AmD, 1021]. En daartoe waren vergaande sociale hervormingen vereist, al onthield Myrdal zich van specifieke beleidsaanbevelingen [Reynolds 1974, 482].

Ongetwijfeld heeft «An American dilemma» zijn sporen nagelaten in de latere burgerrechtenwetgeving. Doch met de pennetrek waarmee de rassenscheiding officieel werd opgeheven, waren de feitelijke problemen niet van de baan ⁽¹¹⁾. Die lost men immers niet op van dag op dag, alsof het niet meer dan een wiskundig vraagstuk zou zijn. Wel kunnen veranderingsprocessen op gang worden gebracht. Die hangen echter af van de beleidskeuzen die mensen individueel en collectief maken [AS, 293]. En wat dat betreft was Myrdal optimistisch. Hij geloofde immers dat mensen zelf hun toekomst maken en de loop van de geschiedenis ten goede kunnen ombuigen [AS, 288].

Met de vele onvolkomenheden van de Amerikaanse cultuur die erin werden belicht, bood «An American dilemma» al bij al een sombere aanblik. Doch dat was slechts één kant van de medaille, en die belette niet dat Myrdal – die met deze studie een «expert on American imperfections» was geworden – Amerika bleef bewonderen en ervan houden [AmD, xix]. Hij bleef zich immers sterk verbonden weten met wat hij het «Amerikaanse Credo» noemde – de idealen van rechtvaardigheid, vrijheid en gelijkheid [AS, 267 en 300; AmD, hoofdstuk 1, vooral blz. 8-9] – en bovenal bleef hij geloven in de mogelijkheid tot verandering [AS, 291-292].

Bij zijn onderzoek naar de Amerikaanse rassenverhoudingen – en ook in zijn latere studies – ging Myrdal expliciet uit van waardeoordelen. Hij wees er in dit verband op dat dit geen vertekeningen impliceerde in de richting van een ongeoorloofd optimisme. Waardeoordelen waren voor Myrdal niet meer dan een noodzakelijk onderdeel van zijn onderzoeksmethode: ze leverden hem «the viewpoint necessary to have a view» [AS, 300] ⁽¹²⁾.

Op dit probleem van waardeoordelen en vertekeningen in het denken – naast het gelijkheidsthema een tweede constante in Myrdals werk – wordt verder nog teruggekomen.

(11) Voor de huidige situatie van «Zwart in Amerika», zie bijvoorbeeld Verhagen 1987 en de literatuur waarnaar deze artikelen verwijzen.

(12) Appendix 2 van «An American dilemma» behandelt deze problematiek uitvoeriger [AmD, 1035-1064].

Myrdal en het vraagstuk van armoede en onderontwikkeling

Reeds de klassieke economen, van Adam Smith tot John Stuart Mill, dachten na over economische groei en vooruitgang. De aandacht voor economische veranderingen op lange termijn verdween echter uit de belangstelling tijdens de daaropvolgende neoklassieke periode. En het Keynesiaanse economisch denken tijdens de jaren dertig was op de korte termijn gericht. Het was dan ook pas na de tweede wereldoorlog dat groei en ontwikkeling (opnieuw) studieobjecten werden voor de economische wetenschap [Meier 1984, 3-4]. De vernieuwde belangstelling voor deze thema's had alles te maken met de dekolonisatiegolf die toen inzette. Op korte tijd immers verkregen een groot aantal arme landen – vroegere kolonies – politieke onafhankelijkheid. Ze gingen nu ook streven naar economische en sociale ontwikkeling. Dit gaf aanleiding tot een zekere bewustwording bij de publieke opinie in de westerse ontwikkelde landen en tot een oriëntering van het economisch onderzoek naar de (onder)ontwikkelingsproblematiek, met de bedoeling er inzicht in te verwerven en zo te komen tot de formulering van beleidsaanbevelingen om aan de situatie van armoede iets te gaan veranderen.

Myrdal leerde de problemen van de ontwikkelingslanden kennen toen hij als hoofd van de Economische Commissie voor Europa in contact kwam met de twee andere Economische Commissies van de Verenigde Naties, namelijk die voor Azië en Latijns-Amerika [M 1984, 152 en AsD, vii]. Aanvankelijk beschouwde hij hun onderontwikkeling vooral als een probleem van internationale economische ongelijkheid [M 1984, 152 en M 1957, vi]. In zijn «*Economic theory and under-developed regions*» schreef hij de economische achterstand van de meeste ontwikkelingslanden toe aan het beleid van de ontwikkelde landen. Die belemmerden immers, door hun hoge industrialisatiegraad en hun internationale handelspolitiek, de groei van de onderontwikkelde landen. Hoewel er van de industriële staten ook gunstige invloeden uitgingen (de zogenaamde «spread effects»), waren volgens Myrdal de negatieve effecten («backwash effects») toch groter. De werking van de marktkrachten kon niet anders dan tot steeds grotere ongelijkheden leiden, zowel internationaal [M 1957, 50-57] als nationaal tussen regio's, waar volgens Myrdal de «backwash effects» ook de «spread effects» overtroffen [M 1957, 23 e.v.]. Een corrigerend overheidsoptreden diende volgens Myrdal deze ongelijkheden te verkleinen.

In 1968 publiceerde Myrdal, na tien jaar studie, «*Asian drama*», met de veelzeggende ondertitel «*An inquiry into the poverty of nations*» ⁽¹³⁾. In

(13) In het woord vooraf wees Myrdal er uitdrukkelijk op dat het met deze studie zijn bedoeling was «to apply an institutional approach... as an attempt to analyze the development problems of South Asia in the manner that Adam Smith studied England's development problems two hundred years ago» [AsD, vol. I, x].

dit werk, dat hij maakte voor het «Twentieth Century Fund», met de hulp van een uitgebreide groep medewerkers, benadrukte hij dat het binnenlandse institutionele kader in de ontwikkelingslanden in hoge mate verantwoordelijk was voor hun onderontwikkeling.

«Asian drama» biedt een institutionele benadering van de ontwikkelingsproblematiek in Zuid-Azië. De economische problemen worden niet geïsoleerd bestudeerd, maar in hun verhouding tot demografische, sociale en politieke factoren. Zo bevat «Asian drama» onder andere hoofdstukken over bevolkingsomvang en demografische politiek, over gezondheid en onderwijs als bepalende elementen voor de kwaliteit van de arbeidskrachten, over de geringe mate waarin de beschikbare arbeidskracht werd benut, alsook over de politieke structuur, met daarin centraal het probleem van de «zachte staat» – dat erin bestond «that policies decided on are often not enforced, if they are enacted at all, and... that the authorities, even when framing policies, are reluctant to place obligations on people» [AsD, 66] – en de ermee samenhangende wijdverbreide corruptie.

In «*The challenge of world poverty. A world anti-poverty programme in outline*» uit 1970, werd het gedachtegoed van «Asian drama» hernomen. Myrdal legde nu echter de klemtoon veeleer op de beleidsconsequenties van zijn analyse. In die zin is «The challenge of world poverty» dan ook een aanvulling bij «Asian drama». Zo was Myrdal van oordeel dat, om aan de toestand van onderontwikkeling – veroorzaakt door binnenlandse institutionele tekortkomingen – iets te veranderen, radicale interne hervormingen vereist waren, gericht op grotere gelijkheid. De ontwikkelingslanden dienden landhervormingen door te voeren, prioriteit te geven aan de landbouw en de voedselproductie, hun industrialisatie in de eerste plaats te richten op de landbouwsector, aan geboortenregeling te doen en te zorgen voor goed basisonderwijs⁽¹⁴⁾. Ook werd een deel toegevoegd over de verantwoordelijkheid van de ontwikkelde landen, die hun hulpverlening aanzienlijk dienden uit te breiden [M 1970, 352 e.v.]. Doch volgens Myrdal was deze hulp, hoe belangrijk ook, «only a minor part of what should be done in order to make possible, and speed up, development in underdeveloped countries. Much more important than this aid are the needed social and economic reforms within these countries themselves» [M 1970, 16].

Ten slotte betekende «The challenge of world poverty» ook geografisch gezien een verruiming: in een bijlage kwamen ook de problemen van Latijns-Amerika ter sprake.

(14) Zie hierover ook hoofdstuk 6 van AS: «The need for radical domestic reforms».

Ook in zijn studies over het ontwikkelingsvraagstuk ging Myrdal uit van expliciete waardepremissen, met name van de moderniseringsidealen. Daartoe behoorden rationaliteit, ontwikkeling en ontwikkelingsplanning, verhoging van de produktiviteit en de levensstandaard, grotere sociale en economische gelijkheid, verbeterde instituties en attitudes, nationale consolidatie en onafhankelijkheid, politieke democratie en sociale discipline [AsD, 54-69]. Deze waarden bleken in grote mate te worden aangehangen door de leidende groepen in de ontwikkelingslanden. Het zijn echter ook de idealen die richting geven aan de ontwikkelde westerse staten. Dit leverde Myrdal het verwijt dat hij de westerse welvaartsstaat met een gemengde economie als ontwikkelingsmodel vooropstelde, zonder alternatieve wegen naar ontwikkeling te presenteren. Ongetwijfeld is deze kritiek tot op zekere hoogte terecht. Het was immers ook Myrdal die erop wees dat tal van concepten uit de economische theorie zoals die was ontwikkeld voor de industrielanden, niet zonder meer toepasselijk waren op de realiteit van de ontwikkelingslanden. Waarom de westerse waarden dan wel? Dat Myrdal echter uitging van deze op rationaliteit gesteunde modernisering, heeft wellicht alles te maken met het feit dat hij zich daarin veel gemakkelijker kon inleven dan in veel van de traditionele waarden die hij in de ontwikkelingslanden aantrof [Streeten 1979, 574-575].

Myrdal en de economische wetenschap

De weg die Myrdal als econoom aflegde schetste hij zelf als volgt: «My early interests had been in economic problems and were focused on economic theory of the established type as it had developed in the classical and neoclassical tradition. Later research interests led me further and further away from that limited area until I became accustomed to thinking of myself as a political economist and, later, as an institutional economist» [M 1969, 10]. Methodologische kwesties waren aan de orde in vrijwel al zijn geschriften. Reeds in «*The political element in the development of economic theory*», in 1930 in het Zweeds verschenen, onderzocht hij een aantal economische theorieën op de normatieve elementen die ze bevatten. Aanvankelijk was dit werk bedoeld als een aanval tegen de laissez-faire-doctrine die het Zweedse economisch denken domineerde in de late jaren twintig. Het groeide echter uit tot een kritisch overzicht van de rol die politieke speculaties speelden in de ontwikkeling van het economisch denken [M 1953, vi-vii en ix]. Impliciet lag er ook de opvatting in besloten dat er een wetenschappelijke kennis bestaat geheel los van waardeoordeelen, een houding die Myrdal later – in het woord vooraf bij de Engelse

vertaling van 1953 – als naïef empirisme bestempelde. Toen was hij immers reeds tot het inzicht gekomen dat «facts do not organize themselves into concepts and theories just by being looked at; indeed, except within the framework of concepts and theories, there are no scientific facts but only chaos. There is an inescapable *a priori* element in all scientific work. Questions must be asked before answers can be given. The questions are an expression of our interest in the world, they are at bottom valuations. Valuations are thus necessarily involved already at the stage when we observe facts and carry on theoretical analysis, and not only at the stage when we draw political inferences from facts and valuations» [M 1953, vii]. Vandaar de noodzaak om met waardepremissen te werken, die echter niet willekeurig mogen gekozen worden, maar relevant moeten zijn voor de samenleving die men bestudeert. Van een neutrale of waarde vrije sociale wetenschap kan dan ook geen sprake zijn volgens Myrdal [AS, 54-55]. Van objectiviteit slechts in zoverre men zijn waardevooronderstellingen uitdrukkelijk bekend maakt [AS, 147] ⁽¹⁵⁾. Daarin verschillen de sociale wetenschappen, waartoe volgens Myrdal ook de economie behoort, van de natuurwetenschappen. Wat de sociale wetenschappen bestuderen is immers uiteindelijk het gedrag van mensen als strevende wezens met waarderingen die invloed uitoefenen op en beïnvloed worden door hun hele leefomgeving [AS, 139]. De regelmaat die daarbij wordt aangetroffen bezit niet de onveranderlijkheid van de natuurwetten, want het menselijk gedrag kan wijzigen in tijd en ruimte. De economische wetenschap bevat dan ook maar weinig onbetwiste waarheden [AS, 151]. Tegelijk bestaan verschillende opvattingen naast elkaar. Het is echter juist deze controverse die, aldus Myrdal, in de sociale wetenschappen tot vooruitgang leidt [AS, viii].

Myrdal zag de ontwikkeling van het economisch denken als een cyclische beweging. Dat houdt in «that anybody out of step with the main trend can be looked upon as either a backward person who has not succeeded in catching on, or as a person ahead of his time, pointing the way the trend will have to move» [AS, 11]. Myrdal zelf was van het laatste overtuigd. Achter te lopen op de tijd beschouwde hij als een kenmerk van de conventionele economiebeoefening [AS, 29-31]. In de gangbare theorie zag hij bovendien een sterke wiskundige «verfijning» aan de gang, dikwijls ten koste van het realiteitsgehalte en van de relevantie ervan voor de samenleving [AS, 97]. Myrdals eigen onderzoek, daarentegen, bijvoorbeeld «Asian drama», bevatte relatief weinig cijfers, niet omdat hij daar afkerig tegenover stond, maar omdat heel wat relevante

(15) Zie daarover ook: «Objectivity in social research» [M 1969].

feiten uit de economische realiteit zich moeilijk voor statistische meting lenen [M 1984, 155]. Kost wat kost geavanceerde wiskundige technieken in het centrum van zijn wetenschap willen plaatsen – om tenminste naar de vorm de natuurwetenschappen te benaderen [AS, 141] – heeft dan ook tot gevolg dat niet (voldoende) te kwantificeren factoren buiten beschouwing worden gelaten, of als «niet-economisch» terzijde worden geschoven. Voor Myrdal was een dergelijke uitsluiting ontoelaatbaar. Hij vatte het economisch proces immers op als ingebed in een bredere cultuur en als onderdeel van dit ruimer systeem te bestuderen. De economische wetenschap beschouwde hij als een culturele wetenschap zonder precieze grenzen, die in haar analyse rekening dient te houden met het hele institutionele kader waarbinnen het economisch gebeuren zich afspeelt [Gruchy 1972, 177 en 226-227]. «In reality there are not economic, sociological, or psychological problems», aldus Myrdal, «but simply problems, and... as a rule they are complex» [M 1969, 10]. Het terrein waarop hij zich bewoog was dan ook veeleer dat van de sociale wetenschappen dan dat van de economie *sensu stricto*.

Myrdal, die vooral veranderingen op langere termijn bestudeerde, hanteerde als centraal verklaringsprincipe het mechanisme van wederzijdse causaliteit met cumulatieve effecten («circular causation with cumulative effects»). Dit dynamische evenwichtsconcept, dat hij ontleende aan het werk van Wicksell, werkte hij uit in «An American dilemma», hoewel hij het ook reeds gebruikte in zijn «Monetary equilibrium» [AmD, 1065-1070]. Op dit mechanisme bouwde Myrdal zijn theorie over sociale veranderingen, die hij later ook toepaste in zijn studies over het ontwikkelingsvraagstuk. In deze theorie ging hij er van uit «that an original or primary change will cause secondary reactive changes which will reinforce the primary change and cause the social process to move further in the same direction taken by the primary change» [Gruchy 1972, 181]. Het veranderingsproces kon dan zowel in positieve als in negatieve zin evolueren. Viciëuze cirkels die het sociale proces domineerden waren bijvoorbeeld aan te wijzen in de ontwikkelingslanden. Het lage ontwikkelingspeil werd erdoor bestendigd, of kon zelfs naar een nog lager niveau zakken [AsD, 1843 e.v.].

Myrdal geloofde sterk in een snelle ontwikkeling van de economische wetenschap in institutionele richting [AS, 11, 99, 132, 144]. Deze paradigmawijziging beschouwde hij echter niet als een autonoom wetenschappelijk gebeuren, maar als een antwoord op veranderde externe omstandigheden (in de omringende maatschappij) [AS, 3]. De economische onderzoeksagenda wordt volgens Myrdal immers steeds bepaald door politieke omstandigheden. Dat gold voor de Keynesiaanse revolutie tijdens de

jaren dertig [AS, 3-5] en ook voor de ontwikkelingseconomie na de tweede wereldoorlog [cf. supra; ook AS, 67-68]. «Politics is sovereign» [AS, 168], aldus Myrdal, en de economie past zich aan, zowel op theoretisch als op praktisch vlak. Hij voorzag dat dit ook nu het geval zou zijn: de politiek (en maatschappelijk) hete hangijzers van vandaag zouden het economisch onderzoek richten naar de institutionele benadering toe [AS, 14]. Volgens Myrdal noodzaakten de huidige samenlevingsproblemen een transdisciplinaire benadering [AS, 16]. Nochtans zouden de economen daarin de eerste viool blijven spelen: zij zijn immers het best geplaatst «to offer coordinating solutions that can be translated into policies» [AS, 15]. «In principle, we are planners» [AS, 79], aldus Myrdal, en daaraan vooral heeft de politiek nood. Het wekt dan ook geen verbazing dat Myrdal erop stond econoom te blijven!

Een Nobelprijs voor Gunnar Myrdal

Met zijn opvattingen over de waardegebondenheid en het institutionele karakter van de economische wetenschap stond Myrdal ongetwijfeld bezijden de hoofdstroom binnen het economisch denken, een hoofdstroom die nog steeds overwegend Keynesiaans en neoklassiek geïnspireerd is. Toch ontving hij voor zijn wetenschappelijke bijdragen in 1974 de Nobelprijs voor economie, die hij deelde met Friedrich von Hayek. Myrdal en von Hayek kregen de prijs «for their pioneering work in the theory of money and economic fluctuations and for their penetrating analysis of the interdependence of economic, social and institutional phenomena» [Royal Academy of Sciences 1974, 469] ⁽¹⁶⁾. Myrdal werd dus zowel bekroond voor zijn bijdragen tot de zuiver economische theorie als voor zijn onderzoek over economische problemen in de ruimste zin opgevat, inzonderheid over het rassenvraagstuk in de Verenigde Staten en over de armoede in de derde wereld.

Myrdals houding ten opzichte van deze Nobelprijs voor economie, die werd ingesteld door de Zweedse Centrale Bank en in 1969 voor het eerst werd toegekend, is echter op zijn minst ambivalent te noemen. Vóór de prijs werd ingesteld reageerde hij met instemming op het idee van zo'n prijs [Lindbeck 1985, 37]. In 1974, toen hij zelf als winnaar was aangeduid, aanvaardde hij de prijs. Hij verwekte echter opschudding toen hij in 1976

(16) Telkenjare verschijnt de officiële verklaring van de «Royal Academy of Sciences» omtrent de Nobelprijs voor economie in «*The Scandinavian Journal of Economics*» (voorheen «*The Swedish Journal of Economics*»). Dit tijdschrift bevat dan tevens een of meer artikelen over de bijdrage tot de economische wetenschap en een bibliografie van de prijswinnaar(s).

pleitte voor de afschaffing ervan nadat Milton Friedman ermee gelauwerd was [The Times 19.5.87]. Myrdal zag niet veel meer in een Nobelprijs voor economie. Economie vond hij een wetenschap die niet vrij is van politieke waardeoordelen. En hij oordeelde dat hij de prijs in 1974 ook maar beter geweigerd had [De Standaard 19.5.87].

Tot op zekere hoogte distantieerde hij zich dan ook van de economische wetenschap. Zijn opvattingen waren vaak controversieel, soms zelfs tegendraads (Myrdal als institutionalist in de tegenstroom), doch soms minder dan hij zelf dacht ⁽¹⁷⁾. Toch beschouwde Myrdal zichzelf als ingeschakeld in de lange traditie van de politieke economie, die in de achttiende eeuw een aanvang nam met het werk van Adam Smith.

Zijn leven lang geloofde Myrdal in de mogelijkheid om de menselijke levensomstandigheden te verbeteren door sociale hervormingen. Om deze tot stand te brengen is echter eerst inzicht nodig in het functioneren van de samenleving. Ongetwijfeld heeft Myrdal met zijn werk bijgedragen tot dit inzicht én tot de sociale hervormingen zelf. De laatste jaren echter begon zijn geloof in de vooruitgang te wankelen. Geconfronteerd met de realiteit van de jaren zeventig en tachtig had Myrdal het moeilijk om optimistisch te blijven. Een aantal van zijn vroegere vooruitgangsverwachtingen werden niet bewaarheid. Toch had hij blijkbaar niet alle hoop verloren. «We must not let the injustices of the world take over» behoorde immers tot zijn laatste woorden [The Times 19.5.87].

Het besluit van Lloyd Reynolds' artikel over Myrdals bijdrage tot de economische wetenschap in de periode 1940-1970, geldt vandaag evenzeer als in 1974: «Whatever one's degree of agreement with Myrdal the social scientist, one cannot fail to admire Myrdal the man» [Reynolds 1974, 492]. En de mens Gunnar Myrdal kan men ook bewonderen omdat hij zijn wetenschappelijk onderzoek wist te koppelen aan zijn politiek engagement en zijn morele bewogenheid. Ongetwijfeld was hij een unieke figuur in de geschiedenis van het economisch denken.

(17) Daarop wees bijvoorbeeld E.J. Mishan in verband met Myrdals derde-werelddenken in een kritische bespreking van AS [Mishan 1974, 512].

Literatuur

Werken van G. Myrdal

- Een bibliografie die alle werken bevat tot en met 1973 verscheen in *The Swedish Journal of Economics*, 1974, blz. 492-497. Voor de latere werken kan bijvoorbeeld verwezen worden naar de «Source Index» van de «Social Sciences Citation Index». Hierna worden enkel de voor dit artikel gebruikte teksten vermeld.
- AmD *An American dilemma. The Negro problem and modern democracy*. New York, Harper & Brothers, 1944, lix + 1483 blz.
- AsD *Asian drama. An inquiry into the poverty of nations* (3 vol.). Harmondsworth, Penguin Books, 1968, xxx + xvi + xvii + 2284 blz.
- AS *Against the stream. Critical essays on economics*. New York, Pantheon Books, 1973, x + 336 blz.
- 1939 *Monetary equilibrium*. Londen, William Hodge & Company, 1939, xi + 214 blz. De originele Zweedse tekst «Om penningteoretisk jämvikt» verscheen in het «*Ekonomisk Tidskrift*» in 1931. De gewijzigde Duitse tekst werd in 1933 gepubliceerd. Deze laatste werd licht gewijzigd in het Engels vertaald.
- 1953 *The political element in the development of economic theory*. Londen, Routledge & Kegan Paul, 5de druk 1971 [1953], xvii + 248 blz. Verscheen in 1930 in het Zweeds, in 1932 in het Duits.
- 1956 *An international economy. Problems and prospects*. New York, Harper & Brothers, 1956, xi + 381 blz.
- 1957 *Economic theory and under-developed regions*. Londen, Gerald Duckworth & Co., herdruk 1958 [1957], xii + 168 blz.
- 1958 *Value in social theory. A selection of essays on methodology*. Londen, Routledge & Kegan Paul, 2de druk 1962 [1958], xlvi + 269 blz. (Teksten gebundeld en ingeleid door P. Streeten.)
- 1960 *Beyond the welfare state. Economic planning and its international implications*. New Haven, Yale University Press, 1960, xiii + 287 blz. In het Nederlands vertaald als «De toekomst van de welvaartsstaat» (1963).
- 1962 *Challenge to affluence*. New York, Pantheon Books, 4de druk 1963 [1962], ix + 172 blz. In het Nederlands vertaald als «Uitdaging aan de welvaart» (1965).
- 1969 *Objectivity in social research*. Middletown, Wesleyan University Press, 1983 [1969, andere uitgever], vi + 117 blz.
- 1970 *The challenge of world poverty. A world anti-poverty programme in outline*. Harmondsworth, Penguin Books, 1971 [1970, USA], 464 blz. In het Nederlands vertaald als «De misdeelde wereld. Strategie tegen de armoede» (1971).
- 1984 «International inequality and foreign aid in retrospect», in G.M. MEIER en D. SEERS (ed.), *Pioneers in development*. Oxford, Oxford University Press, 1984, blz. 151-165.

Andere geciteerde werken

- BLAUG, M., *Great economists since Keynes. An introduction to the lives & works of one hundred modern economists*. Brighton, Wheatsheaf Books, 1985.
- BLAUG, M. (ed.), *Who's who in economics. A biographical dictionary of major economists 1700-1986*. Cambridge, Mass., MIT Press, 1986.
- GRUCHY, A., *Contemporary economic thought. The contribution of neo-institutional economics*. Londen, Macmillan, 1972. Hoofdstuk V van dit werk is geheel aan Myrdal gewijd (blz. 177-236).
- HAMILTON, C., «Expectations and the 'Stockholm School'», in *The Scandinavian Journal of Economics*, 1979, blz. 434-439.
- LINDBECK, A., «The prize in economic science in memory of Alfred Nobel», in *The Journal of Economic Literature*, 1985, blz. 37-56.
- LUNDBERG, E., «Gunnar Myrdal's contribution to economic theory. A short survey», in *The Swedish Journal of Economics*, 1974, blz. 472-478. (Ook elders gepubliceerd: zie onder Reynolds.)
- LUNDBERG, E., «The rise and fall of the Swedish model», in *The Journal of Economic Literature*, 1985, blz. 1-36.
- MEIER, G.M., «The formative period», in G.M. MEIER en D. SEERS (ed.), *Pioneers in development*. Oxford, Oxford University Press, 1984, blz. 3-22.
- MISHAN, E.J., «Against the stream: Critical essays on economics. By Gunnar Myrdal», boekbespreking in *The Political Quarterly*, 1974, blz. 510-512.
- OHLIN, B., «Keynesian economics and the Stockholm School. A comment on Don Patinkin's paper», in *The Scandinavian Journal of Economics*, 1978, blz. 144-147.
- Overlijdensberichten verschenen in *Le Monde*, *De Standaard*, *The Times* en *De Volkskrant* van 19.5.87.
- PATINKIN, D., «On the relation between Keynesian economics and the 'Stockholm School'», in *The Scandinavian Journal of Economics*, 1978, blz. 135-143.
- PATINKIN, D., *Anticipations of the General Theory? And other essays on Keynes*. Oxford, Basil Blackwell, 1982.
- REYNOLDS, L.G., «Gunnar Myrdal's contribution to economics, 1940-1970», in *The Swedish Journal of Economics*, 1974, blz. 479-497. (Dit artikel verscheen, samen met Lundberg 1974, maar zonder Myrdals bibliografie, als «Lundberg and Reynolds on Myrdal» in H.W. SPIEGEL en W.J. SAMUELS (ed.), *Contemporary economists in perspective*. Londen, JAI Press, 1984, blz. 687-708.)
- Royal Academy of Sciences, «The Nobel memorial prize in economics 1974. The official announcement of the Royal Academy of Sciences», in *The Swedish Journal of Economics*, 1974, blz. 469-471.

SHACKLE, G.L.S., *The years of high theory. Invention and tradition in economic thought 1926-1939*. Cambridge, Cambridge University Press, 1983 [1967].

SIVEN, C.-H., «The end of the Stockholm School», in *The Scandinavian Journal of Economics*, 1985, blz. 577-593.

STREETEN, P., «Myrdal, Gunnar», in D.L. SILLS (ed.), *International Encyclopedia of the Social Sciences*, vol. 18 (Biographical supplement). New York, The Free Press / Londen, Collier Macmillan, 1979, blz. 571-578.

VANDEWALLE, G., *De geschiedenis van het economisch denken*. Antwerpen, Kluwer, 1976.

VERHAGEN, F., «Zwart in Amerika: Blank is nog altijd kleurenblind» en «Zwart in Amerika / 2. Wat heb je aan burgerrechten als je geen hamburger kunt betalen», in *Intermediair*, 1987, nr. 22, blz. 1 en 3-8; en nr. 24, blz. 10-14.

Who's who in the world, 7th edition 1984-1985. Chicago, Marquis Who's who, 1984.

ANTWERPS BEROEPSKREDIET C.V.

Frankrijklei 136

2000 ANTWERPEN Tel.: (03) 233 89 35

UNIEK voor ZELFSTANDIGEN en KMO's

KREDIETEN:

Meer dan 50 jaar uitsluitend ten dienste van de zelfstandigen, vandaar een ver doorgedreven specialisatie inzake de financiële, fiscale en sociale stimuli toegekend door de overheid.

Rentetoelagen (wet 4.8.78)

Waarborgfonds (idem)

Participatiefonds, bijzonder interessant voor jonge en snel groeiende bedrijven (uitsluitend via het beroepskrediet)

DEPOSITOBOEKJES:

4% + 1,25%

Gunstige voorwaarden voor IEDEREEN.

EFFEKTEN:

van de NATIONALE KAS VOOR BEROEPSKREDIET
(Staatswaarborg).

AGENTSCHAPPEN:

2100	Deurne, Boekenberglei 114	Tel.: (03) 321 51 34
2710	Hoboken, Heidestraat 2/7	Tel.: (03) 828 23 71
2180	Kalmthout, Pastoor Weytslaan 7	Tel.: (03) 666 98 58
2060	Merksem, J. Buerbaumstraat 47	Tel.: (03) 645 01 94
2120	Schoten, Churchillaan 41	Tel.: (03) 658 76 32
2800	Mechelen, Raghenoplein 15	Tel.: (015) 41 62 63
2300	Turnhout, de Merodelei 67	Tel.: (014) 41 23 94
2410	Herentals, Zandstraat 63	Tel.: (014) 21 50 05
2400	Mol, Markt 55	Tel.: (014) 31 44 47

+ diverse vrije medewerkers over gans de provincie Antwerpen.